

Prof. dr. Izber HOTI
(Prishtinë)

DISA ASPEKTE TË STUDIMIT TË HISTORISË SË SHQIPTARËVE GJATË LUFTËS SË DYTË BOTËRORE

Vështirësitë dhe skajshmëritë e shqyrtimit

Hulumtimi, studimi, shqyrtimi dhe trajtimi i kohës së re dhe më të re ka qenë gjithherë i vështirë dhe sprovë e madhe e historianëve dhe të tjerëve që rreken me të kaluarën. Vështirësitë e tilla shtohen në kohën e kthesave të mëdha historike, të cilat pothuajse u shoqëruan përherë me vlerësime të reja të zhvillimit të marrëdhënieve ekonomike, shoqërore, politike, arsimore e kulturore, si dhe të fushave të tjera. Kthesa e tashme historike, veç të tjerash, ndikoi edhe në rishikimin e së kaluarës e me këtë edhe në rivlerësime të reja. Mirëpo, si në të kaluarën, rishikimi i vlerave, mbështetur në rrethanat mbizotëruese, krahas rrjedhave normale, mund të bëhet edhe me skajshmëri të padëshiruara. Kjo bëhet për shkak të mungesës së njohurive për rrjedhat e gjithëmbarshme ekonomike dhe shoqërore, por edhe për qëllime apo interesa të caktuara ditore të individëve dhe qarqeve të ndryshme. Rivlerësimi i njëanshëm dhe i skajshëm, varësisht nga përhapja dhe thellimi i tij, mund të bëhet shumë i rrezikshëm për

shqyrtimin shkencor të së kaluarës dhe vënien e themeleve të një historiografie të re të dëmshme gjithëkombëtare, kundruall asaj të mirëfilltë dhe me interes kombëtar e më gjerë. Për këtë arsye, një dukurie të tillë i duhet prerë rrënjët sa më herët. Një veprimtari e tillë duhet bërë në mënyrë të organizuar dhe me argumente bindëse. Përkundrazi, nëse nuk veprohet kështu nuk mund të arrihen qëllimet e dëshiruara dhe dëmet për përparimin e shkencës dhe të shoqërisë do të ishin të mëdha. Me qëllim të kundërvënies së këtyre përpjekjeve u bë edhe ky punim, me shpresë se do të pasohet nga të tjerë.

Kahet e dëmshme të rivlerësimeve

Kahet e dëmshme të rivlerësimeve për të kaluarën dhe shkencën e historisë filluan që herët. Më parë ato u përhapën në qarqet e ashtuquajtura shkencore, por edhe të politikës e mediumeve të ditës, në Serbi e pastaj në Jugosllavi në tërësi. Në të vërtetë, pas ngjarjeve të vitit 1981 në Kosovë, qarqet e tilla që luftonin për ndikimin e tyre nuk lanë formë, mënyrë e mjete pa përdorur. Në këtë mënyrë furishëm u shkatërruan kriteret e trajtimit objektiv të shkencës së historisë pas Luftës së Dytë Botërore. Qëllimi kryesor i tyre ishte zhvlerësimi i çdo gjëje nga historia e kohës së re e më të re të Kosovës, për t'iu kundërvënë kërkesave të shqiptarëve të shprehura gjatë këtyre ngjarjeve, por edhe më vonë. Ata shkuan aq larg sa mohuan ekzistencën shekullore të shqiptarëve në trojet e tyre dhe përfunduan me mohimin e plotë të pjesëmarrjes së tyre në Lëvizjen Nacionalçlirimtare. Mirëpo, qarqet e tilla serbe nuk u kënaqën vetëm me kaq. Ato zgjeruan rrafshin e mohimit të Lëvizjes Nacionalçlirimtare në Kroaci e vise të tjera të Jugosllavisë, për të përfunduar me mohimin e kësaj lëvizjeje edhe në vetë Serbinë, duke harruar kështu se lanë anash një segment mjaft të rëndësishëm të pashkëputshmërisë së historisë së popullit serb. Për

ata që kishin orientime majtiste një mohim i tillë, madje, ishte prerje e degës në të cilën qëndruan një kohë të gjatë. Mirëpo, për një politikë të ditës, kur për arritjen e qëllimeve nuk zgjidhen mjetet, kjo ishte e natyrshme, apo shprehur figurativisht ata vepruan mbështetur në fjalën e urtë popullore “Për inat të së resë, më vdektë djali”. Si pasojë për disa shkencëtarë të Serbisë, nëse mund të quhen shkencëtarë, si dhe mediume dhe opinionin e caktuar të indoktrinuar me politikë të ditës, djepi i serbëve dhe i shtetit të tyre u caktua në Kosovë, sa në Sanxhak, sa në Knin, sa në Lluzhicë dhe një Zot e di se ku do të ndalet. Luhatjet e tilla, kuptohet, para së gjithash do të dëmtojnë historiografinë serbe, por edhe opinionin lexues në tërësi për të kaluarën e këtij populli. Duhet kohë e mund që një indoktrinimi të tillë qëllimkeq t’i ndërpritet hovi e pastaj sërish të vihet në binarë të mbarë rrjedha e hulumtimit, studimit dhe shqyrtimit të mirëfilltë të së kaluarës së këtij populli.

Ndikimet e kaheve negative në historiografinë serbe e jugosllave provokuan edhe historiografinë dhe mjetet e tjera të informimit dhe komunikimit masiv në gjuhën shqipe në Kosovë e gjetiu në Jugosllavi. Kështu, kohëve të fundit herë pas here, duke shqyrtuar e pastaj duke shkruar për çështje të ndryshme, të shtytur nga situata tejet e rëndë shoqërore dhe politike, drejtpërdrejt apo tërthorazi, shkruhet dhe flitet për të kaluarën tonë të hidhur me eufori, me emocione dhe shpesh edhe pa mbështetje. Në këtë frymë veprohet jo rrallë edhe me të në Shqipëri për periudhën e Luftës së Dytë Botërore. Fatkeqësisht, edhe aktualisht kjo periudhë, nga individë dhe grupe, po shqyrtohet njëanshëm. Pra, ndërsa deri dje e kaluara e shqiptarëve gjatë Luftës së Dytë Botërore, u trajtua njëanshëm dhe pozitivisht, sot veprohet nga një skajshmëri tjetër – hulumtohen, studiohen e shqyrtohen vetëm ato anë që drejtpërdrejt apo tërthorazi njollosin pjesëmarrësit, kuadrot udhëheqëse të Partisë Komuniste e të ushtrisë Nacionalçlirimtare, si dhe personalitetet e tjera dhe ngjarjet e kësaj kohe. Shkurt,

bëhen përpjekje këmbëngulëse që sa më shumë të njolloset Lëvizja Nacionalçlirimtare në përgjithësi në Kosovë, në Jugosllavi dhe në Shqipëri. Një punë e tillë, veç trajtimit të njëanshëm, bëhet me nguti, pa kritere e kritikë, pa dokumentacion të mjaftueshëm proveniencash të ndryshme dhe disa individë, kryesisht kureshtarë të njohjes së kaluarës sonë, që zhvlerësojnë edhe më shumë këto përpjekje, ofrojnë të tilla materiale që pas një kohe mezi do të shfrytëzohen edhe si materiale e kujtime të terrenit. Që është edhe më keq, ndër zëdhënësit e veprimtarët e shumtë të mohimit të kësaj lëvizjeje janë bartësit kryesorë të saj.

Në krahun e mohuesve të Lëvizjes Nacionalçlirimtare fatkeqësisht janë futur edhe disa shkencëtarë, që deri dje publikonin trajtesa të skajshme pozitive e afirmative për Lëvizjen Nacionalçlirimtare e Parinë Komuniste. Ka edhe të atillë që më parë për shkaqe të ndryshme nuk mund të publikonin hulumtimet e tyre të paverifikuara dhe tash mendojnë se ka ardhur koha e tyre e mund të botojnë çdo gjë. Pa dyshim, më të rrezikshmit janë bashkëkohanikët, pjesëtarët dhe ithtarët e organizatave, shoqatave, partive apo lëvizjeve të ndryshme të kohës, që sot përpiqen ta bindin opinionin se vetëm veprimtaria e tyre ishte patriotike, ndërsa të gjitha të tjerat ishin kundër interesave kombëtare e madje edhe tradhtare. Të tillët, shumë herë kërkojnë edhe koka për të bërat dhe të pabërat në të kaluarën. Për fat, të tillët janë të rrallë.

Kundërthëniet kryesore të shqyrtimit

Lufta e Dytë Botërore në Ballkan u zhvillua në rrethana specifike, prandaj edhe studimi i së kaluarës në këto vite duhet bërë mbështetur në to. Nëse nuk veprohet kështu vështirë mund të ruhet objektiviteti dhe studimi i së kaluarës nga distanca kohore, që është më se e nevojshme për shqyrtimin e së kaluarës aq të ndjeshme e të diskutueshme.

Pushtimi i Jugosllavisë nga forcat nazifashiste më 1941, që ishte kthesë e madhe shoqërore e politike. Në shikim të parë për shqiptarët nuk ishte humbje e lirisë kombëtare e as humbje e interesave sociale, ngase ata deri në këtë kohë nuk gëzonin të drejtat elementare kombëtare. Në anën tjetër, pas kësaj kthese të madhe në Kosovë nuk u keqësua as gjendja dhe as pozita ekonomike e shtresave të gjera popullore. Përkundrazi, shtresat e pasura me kohë forcuan pozitën e veta, ndërsa shtresat e mesme dhe ato të varfra shoqërore pas këtyre ndryshimeve as nuk fituan dhe as nuk humbën gjë. Në vitet e para të pushtimit, bile, mbizotëronte një kamje e konsiderueshme, e cila, pa dyshim, ndikoi shumë në qëndrimin e masave ndaj Lëvizjes Nacionalçlirimtare, në veçanti dhe ndaj rrjedhave të Luftës së Dytë Botërore, në përgjithësi.

Shpresa se ndryshimet e vitit 1941 në suaza ndërkombëtare do të ndikojnë në të mirë të pozitës së shumicës shqiptare në aspektin kombëtar nuk ishte e pambështetur dhe, për këtë arsye, u bë një levë e rëndësishme e përcaktimeve të ndryshme të kësaj periudhe të kthesave të mëdha. Madje, edhe tek anëtarët e simpatizantët e deriatëhershëm të Partisë Komuniste të Jugosllavisë, falë rrethanave të reja dhe qasjeve të ndryshme të zgjidhjes së çështjes kombëtare, qysh në luftën e prillit më 1941 u bë çarje e madhe. Për rrymat dhe opsionet e asociacioneve të tjera nacionaliste as që mund të flitet. Ata zgjidhjen e çështjes kombëtare, mbështetur në të kaluarën e hidhur nuk e lidhnin kurrë me forcat e brendshme, veçanërisht jo me ato sllave dhe sllavo-komuniste, siç i quanin ata që nga fillimi i luftës. Të rrallë dhe të vetmuar ishin nationalistët që mund të angazhoheshin për opsione të tilla. Nacionalistët e të gjitha ngjyrave do të bashkëpunonin edhe me dreqin e zi vetëm të shpërnin njëherë e përgjithmonë sundimin e padrejtë të Jugosllavisë së Vjetër. Kështu, kuptohet, nuk veprohej në viset e tjera të Jugosllavisë dhe të Shqipërisë. Për ta pushtimi i këtyre viseve nga forcat nazifashiste ishte para së

gjithash humbja e lirisë kombëtare dhe për këtë arsye duhej bërë çdo gjë që të liroheshin nga ky pushtim dhe të rifitohej liria kombëtare e të kthehej sovraniteti shtetëror. Sipas tyre, në rrethanat mbizotëruese në këtë kohë, realizimi i qëllimeve të çlirimit kombëtar duhej bërë me forma dhe mënyra të ndryshme.

Format dhe mënyrat e ndryshme të çlirimit kombëtar u miratuan nga të gjithë antifashistët. Mirëpo, ishin të shumtë edhe ata që e quanin veten patriotë dhe që çlirimin kombëtar e shihnin dhe e propagandonin nën sqetullat e Paktit Trepalësh. Në këtë mënyrë gjatë Luftës së Dytë Botërore edhe në këtë anë, si dhe në Evropë dhe në mbarë botën, mbizotëruan kryesisht dy rryma për zgjidhjen e momentit krucial në të cilat gjendeshin - rryma e përkrahësve të Paktit Trepalësh dhe rryma e përkrahësve të aleatëve, pra antifashistët dhe ata që përkrahnin nazifashistët.

Në rrymën e përkrahësve të Paktit Trepalësh nuk pati përçarje të konsiderueshme, ndërsa në atë të aleatëve përçarjet ishin të shumta dhe të mëdha.

Përkrahësit e Paktit Trepalësh të shteteve e të vendeve të vogla, kuptohet, ishin të një mendimi se nuk duhej luftuar kundër pushtuesve nazifashistë, sepse këto fuqi duhej të fitonin e pas fitores ato do të rregullonin çështjet kryesore kontestuese, ndërsa dalloheshin pak në atë se kush duhej marrë pushtetin dhe se a duhej kthyer regjimi i mëparshëm, përkatësisht se si duheshin rregulluar marrëdhëniet ekonomiko-shoqërore në të ardhmen. Në këtë frymë i kushtohej kujdes i madh të dhënës se kush dhe cila parti apo shtresë shoqërore ka gjasa më të mëdha për marrjen e pushtetit, duke u mbështetur pothuajse përherë në të dhënat se kush e kishte pushtetin në dorë në kohën e pushtimit. Kuptohet, në luftë për marrjen e pushtetit në atë kohë këto forca, të përkrahura nga pushtuesit, shfrytëzuan edhe forma e mënyra të palejueshme, të cilat ishin në kundërshtim me historinë dhe traditën e popullit shqiptar, ashtu edhe me normat ndërkombëtare e të së drejtës së shtetit. Të rrallë ishin individët, grupet, shoqatat e partitë

përkrahëse të Paktit Trepalësh, që nuk vepronin kështu duke ofruar zgjidhjet origjinale e tolerante të opsioneve të ndryshme.

Ndër përkrahësit e aleatëve e përbashkët ishte lufta e domosdoshme kundër Paktit Trepalësh. Te të gjithë aleatët mbizotëronte bindja se para së gjithash duhej dëbuar pushtuesi e pastaj çështjet kontestuese do të zgjidheshin në mënyrë demokratike dhe të shprehjes së vullnetit të popullit në të gjitha vendet. Megjithatë, përkundër kësaj bindjeje, gjatë kohës së Luftës së Dytë Botërore, për rrjedhën e Luftës, por edhe për zgjidhjen e çështjeve me interesa të kundërta u bënë një varg konferencash e tubimesh ndërkombëtare. Një veçori e tillë mbizotëroi pas hyrjes së BRSS në Luftën e Dytë Botërore.

Hyrja e BRSS në luftë ndikoi edhe në rrjedhën dhe qëllimet e Luftës së Dytë Botërore në Ballkan dhe në Evropë në tërësi, falë karakterit dhe qëndrimit ndaj kësaj lufte të BRSS, shtetit të parë socialist në botë. Kjo ndikoi edhe në cilësinë e re të aleancës kundër hitleriane, cilësi kjo që, drejtpërdrejt apo tërthorazi, ndikoi edhe në këto vise. Kështu, krahas luftës për çlirim kombëtar, filloi të përhapej lufta për çlirim social, e cila në këtë kohë në disa vende jo vetëm që u barazua, por edhe mbizotëroi. Orientimi i tillë, po kështu, ndikoi mjaft në opsionet e ndryshme të udhëheqjes dhe pjesëmarrjes në luftën kundër Paktit Trepalësh. Kjo kishte veçanërisht ndikim të madh në vendet heterogjene kombëtare, siç ishte Jugosllavia, si dhe në marrëdhëniet e ndera me çështje kontestuese territoriale ndërshtetërore, siç ishin ato të Jugosllavisë dhe të Shqipërisë.

Çështje kontestuese territoriale dhe të pazgjidhura vite me radhë në mes të Jugosllavisë dhe të Shqipërisë ishin territoret e banuara me shumicë shqiptare, veçanërisht Kosova. Po kështu, Kosova në aspektin kombëtar ishte heterogjene e me një të kaluar historike të pamohuar, prandaj, krahas opsionit të çlirimit kombëtar, ishte tejet i rëndësishëm dhe me ndikim ai i çlirimit social. Në anën tjetër, për shkak të pozitës gjeostrategjike, të pasurive me lëndë të parë

dhe të të mirave të tjera me interes të përgjithshëm, në prag dhe në fillim të Luftës së Dytë Botërore, Kosova, sikurse edhe vetë Shqipëria e Ballkani në tërësi, u bë joshëse për pushtuesit e asaj kohe. Në shtimin e joshjes së pushtuesve, ndikuan, pa dyshim, edhe kundërshtitë e së kaluarës së popujve të Ballkanit, të cilat ata i njihnin mirë dhe planifikonin t'i shfrytëzonin për interesat e tyre. Këto kundërshti i shfrytëzuan më së miri fashistët italianë, të cilët qysh herët, ndërsa veçanërisht në prag të pushtimit të Shqipërisë, premtuan bashkimin kombëtar të shqiptarëve dhe formimin e Shqipërisë etnike. Po këto premtime i dhanë edhe nazistët gjermanë, përkundër faktit se ata nuk ishin të informuar sa duhej për të kaluarën e shqiptarëve, për dëshirat dhe për interesat e tyre. Si fashistët ashtu edhe nazistët propagandën e tyre e mbështetnin në marrëdhëniet tradicionalisht të mira dhe ndihmën e ndërsjellë të popullit shqiptar me atë italian, përkatësisht gjerman, që nuk mund të mohohej lehtë.

Premtimet nazifashiste ishin tejet tërheqëse për shqiptarët, prandaj duheshin bindje shumë të forta individuale e kolektive që të mos përcaktoheshin për këtë dëshirë të kahershme të tyre. Për këtë arsye përkrahës të ideologjisë nazifashiste kishte nga radhët e shtresave të ndryshme shqiptare. Kjo ishte e natyrshme sepse deri në atë kohë as me vepra e as me premtime asnjë nga shtetet nuk i kishte afruar këtij kombi e shteti të vogël dhe këtij shteti të përvuajtur. Në anën tjetër, shtetet fqinje ballkanike gjatë tërë historisë, por edhe në këtë kohë, nuk kishin hequr dorë nga përpjekjet për pushtimin e territoreve shqiptare dhe për robërimin e popullit shqiptar. Ndarjet e territorit dhe pushtimin nga shtetet e mëdha e të vogla ballkanike, një pjesë e popullit shqiptar e përjetonin dhe në këtë kohë, por ata njëkohësisht kishin hetuar rrezikun dhe më të madh nga fqinjët, zhdukjen e tërësishme të popullit shqiptar dhe glabërmin e tokave të tyre. Fatkeqësisht, qëllimet dhe veprimet e tilla deri në këtë kohë, për interesat e veta

e nën petkun e pansllavizmit, i përkrahu Rusia, përkatësisht BRSS dhe aleatët e saj, që në Evropë nuk ishin të pakët.

Në përhapjen e ideologjisë në Shqipëri ndikoi mjaft edhe gjendja e vështirë ekonomike dhe indoktrinimi i një pjese të inteligjencies, e cila u shkollua jashtë vendit, veçanërisht në Itali. Në rrethanat në të cilat jetonin shqiptarët në Jugosllavi, ky indoktrim depërtoi dhe u përhap shpejt, kështu që një pjesë e madhe e tyre e përkrahën pushtimin nga Italia fashiste dhe Gjermania naziste. Pushtimin e kundërshtuan patriotët dhe komunistët, të cilët këtë akt fashist e konsideronin humbje të lirisë kombëtare, por edhe të trasesë së luftës për çlirim klasor.

Diferencimi i rrymave dhe i ideve për çlirimin kombëtar të shqiptarët, si dhe të popujt e tjerë në Ballkan dhe në Evropë, u thellua nga gjysma e dytë e vitit 1942. Në këtë kohë filluan luhatjet si dhe humbjet e Paktit Trepalësh, kurse koalicioni antihitlerian u konsolidua pothuajse tërësisht. Këto rrjedha ndikuan drejtpërdrejt në zhvillimin e Lëvizjes Nacionalçlirimtare në Jugosllavi dhe në Shqipëri, por edhe në Kosovë, ndërsa ndryshimi i tyre cilësor e sasiar edhe në thellimin e përçarjes si në mes të rrymave kryesore, ashtu edhe brenda përbrenda këtyre rrymave. Në thellimin e përçarjes më vonë ndikoi mjaft edhe akreditimi i misionëve aleate dhe ndihma e Anglisë dhe e SHBA-ve, që i dhanë si forcave antifashiste, ashtu edhe forcave që fshehurazi apo haptazi bashkëpunonin me pushtuesit. Misionet aleate nga Anglia dhe SHBA u dhanë përkrahje edhe forcave të pakta nacionaliste, që nuk përkrahnin as nazifashistët dhe as antifashistët. Një dukuri e tillë shkaktoi hutim të madh të masat e gjera, veçanërisht sa i përket përcaktimit ndaj faktorit të jashtëm, i cili në këtë kohë ishte tejet i rëndësishëm. Në anën tjetër, në rrethanat e zhvillimit të Luftës së Dytë Botërore përcaktimi ndaj faktorit të jashtëm ndikonte drejtpërdrejt edhe në karakterin e luftës çlirimtare.

Përkrahja pa rezervë dhe ndihma që jepnin Anglia dhe SHBA nënkuptonte edhe të dhënë se veprimtaria luftarake zhvillohej nën ombrellën e fuqive të mëdha, që zhvishte çdo përpjekje të luftës së çlirimit klasor. Mirëpo, një përkrahje dhe një ndihmë e tillë mundësonte angazhimin në luftën çlirimtare kundër nazifashistëve të të gjitha shoqatave, organizatave dhe shtresave me qëndrime reaksionare dhe përparimtare, prej atyre më të maturave deri tek ato me qëndrim më të skajshëm. Një veprimtari e tillë e Anglisë dhe e SHBA-ve në shtetet e ndryshme të Evropës nuk bëhej vetëm me qëllim të masivizimit të luftës kundër Paktit Trepalësh, por, para së gjithash, me qëllim që pas Luftës së Dytë Botërore në forma dhe në mënyra të ndryshme t'ua imponojë sistemet e tyre ekonomike, shoqërore dhe politike. Mbështetur në këto qëndrime aleatët premtonin përkrahje edhe në të ardhmen. Nëpërmjet misionëve aleatë këto shtete shqiptarëve, si dhe të tjerëve, u premtonin liri, demokraci e vetëvendosje, pa kushtëzime të tjera, veç pjesëmarrjes në luftën e koalicionit antihitlerian. Demokraci të llojit të vet premtonin edhe forcat antifashiste që, drejtpërsëdrejti apo tërthorazi, ishin të lidhura me luftën antifashiste, në ballë së cilës ishte BRSS. Edhe këto forca pranonin domosdonë e luftës kundër koalicionit hitlerian, por ideonin në vijim edhe zhvillimin e revolucioneve socialiste.

Synimet e këtij krahi ndikuan në ndryshimet cilësore të luftës antifashiste dhe në diferencimin e forcave antifashiste të mbështetura në ideologji të caktuara. Thellimi i diferencave dhe shtimi i kundërthënieve me këtë rast u bë aq i madh sa sot vështirë mund të bëhet dallimi i luftës qytetare me luftën për çlirimin kombëtar, mbështetur në kahet e ndryshme të zgjidhjeve të çështjeve të kohës. Nuk ishin të rralla rastet që për angazhim në Lëvizjen Nacionalçlirimtare rol të rëndësishëm të kishte orientimi ideor i individit apo grupit. Këto luhatje dobësuan Frontin e Përbashkët Nacionalçlirimtar, kurse masat e gjera deri diku i përçanë. Po kjo ndarje ideologjike hetohej edhe te forcat e tjera

antifashiste të përkratura nga aleatët, por jo aq sa në Lëvizjen Nacionalçlirimtare. Thënë shkurt, lufta antifashiste në vendet ku kishin drejtimin e rezistencës komunistët, veç çlirimit kombëtar kishte edhe karakterin social dhe ndryshimin e sistemit politik më pas. Falë rrethanave ekonomike, shoqërore dhe politike në disa vende mbizotëronte lufta për ndryshime të kësaj natyre. Ndër këto vende, ishin, pa dyshim, Jugosllavia dhe Shqipëria. Në këtë udhëkryq u gjend edhe Kosova.

Zhvillimi paralel i luftës për çlirim kombëtar e transformimin social gjatë Luftës së Dytë Botërore në shumë vende të Ballkanit dhe të Evropës, si dhe rrethanat në të cilat zhvillohej ajo, ndikuan në propagandimin e qëllimeve të kësaj lufte, por edhe në shumë marrëveshje, tubime e konferenca të vendeve e të rajoneve të tëra ku flitej për rrjedhën e luftës kundër koalicionit hitlerian, për caktimin e sferave të interesit e rregullimin shoqëror e politik të shteteve të ndryshme pas fitores.

Në frymën e rregullimi ekonomik e shoqëror dhe të kufijve etnikë të disa shteteve lindi dhe u bë përpjekje që të jetësohej edhe federata, përkatësisht Konfederata Ballkanike, e cila mbështetje kryesore kishte sistemin socialist e në të cilën do të bashkëngjiteshin disa shtete të barabarta, në mesin e të cilëve edhe Jugosllavia e Shqipëria. Konfederata, përkatësisht Federata Ballkanike ishte edhe njëri nga opsionet e zgjidhjes së çështjes shqiptare, të cilët gjendeshin në kuadrin e Jugosllavisë e të Greqisë, por edhe në Shqipëri. Mbështetja kryesore e zgjidhjes së çështjes shqiptare, por edhe çështjeve të popujve të tjerë në situatë të njëjtë, ishte parimi i vetëvendosjes dhe shkëputjes së popujve i cili do të realizohej me luftën e përbashkët të armatosur kundër nazifashistëve pushtues dhe bashkëpunëtorëve të tyre dhe me vendosjen e sistemit të ri shoqëror në këto vende.

Qëndrimet e miratuara në tubimet dhe në konferencat e shteteve aleate për zgjidhjen e çështjeve të ndryshme kontestuese ndërshtetërore, si dhe ideja dhe veprimtaria e Konfederatës,

përkatësisht Federatës Ballkanike, bashkë me opsionet e saj të zgjidhjes së këtyre çështjeve, por edhe propaganda e Partisë Komuniste të Jugosllavisë dhe e Partisë Komuniste Shqiptare, ishin mbështetje kryesore e Konferencës së Parë të Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar për Kosovë dhe Dukagjin. Mirëpo, pasi shumë qarqe bartëse të Lëvizjes Nacionalçlirimtare në Jugosllavi dhe në Kosovë veprimtarinë e tyre që nga fillimi e nisën me demagogji e makinacione politike, pas fitores, të përkrahura edhe nga disa shtete aleate, këto qëndrime e pretendime u mohuan. Pavarësisht dëshirës dhe interesave gjithëkombëtare, shqiptarët mbetën të ndarë, pikërisht ashtu si propagandonin dhe theksonin në platformat dhe programet e tyre mjaft kundërshtarë të Lëvizjes Nacionalçlirimtare.

Mbështetjet e vetme të studimit

Hulumtimi, studimi, shqyrtimi dhe trajtimi i skajshëm dhe e njëanshëm i së kaluarës së çdo populli nuk është objektiv dhe me vlerë të qëndrueshme shkencore. Kjo vlen edhe për të kaluarën e shqiptarëve gjatë Luftës së Dytë Botërore. Shqyrtimi i të dhënave arkivore të një proveniencë, pa materialet e proveniencave të tjera, domosdo shpie në rezultate të njëanshme. Kjo dukuri në të kaluarën është përsëritur mjaft dhe pothuajse kjo është e meta kryesore e historiografisë së njëmendësisë, hiç trajtimet me ngjyrimë dhe të qëllimta ideologjike. Kështu, deri më sot shumë studime shkencore për të kaluarën e shqiptarëve gjatë Luftës së Dytë Botërore u trajtuan pothuajse mbështetur vetëm në të dhënat arkivore të Lëvizjes Nacionalçlirimtare, si dhe u nxitën nga qasje ideologjike të kohës.

Në këtë mënyrë shumë nga këto studime mbetën të njëanshme dhe së paku me vlera të përgjysmuara shkencore. Në kohën e kthesave të mëdha e të një demokratizimi një dukuri e tillë nuk duhet përsëritur.

Theksimi dhe publikimi i rezultateve historiografike mbështetur vetëm në materialet e proveniencës së pa hulumtuar

gjithanshëm deri më tash, duke lënë anash materialet e shumta arkivore dhe rezultatet e deritashme shkencore rreth Lëvizjes Nacionalçlirimtare, paraqesin është një njëanshmëri dhe një skajshmëri e re, nga e cila nuk ka dobi askush e më së paku historiografia shqiptare. Veprimi i tillë është i palogjikshëm dhe, duke vepruar kështu, para të interesuarve për të kaluarën tonë shtrohen një varg çështjesh e pyetjesh sa të logjikshme aq edhe të pambështetura në rrethanat e kohës kur ndodhën ngjarjet apo vepruan asociacionet e ndryshme politike dhe shoqërore të kohës. Në këtë mënyrë, mbështetur vetëm në interesat kombëtare, shumëkush e kudo mund të shtrojë një varg pyetjesh për ngjarjet dhe rrjedhat e së kaluarës së kësaj kohe: Pse Balli Kombëtar, që bashkëpunoi me koalicionin antihitlerian, të trajtohet si organizatë tradhtare, kur dihet se Partia Komuniste Shqiptare bashkëpunoi me BRSS, Jugosllavinë dhe koalicionin kundër hitlerian, të cilët nuk ofronin asgjë më shumë se të parët në aspektin kombëtar? A thua vetëm pse Pakti Trepalësh e humbi luftën? Po të fitonte ai, çka do të fitohej në aspektin gjithëkombëtar? Anasjelltas: Pse Partia Komuniste Shqiptare në kohën e rënies së socializmit si proces botëror të rivlerësohet si tradhtare sepse bashkëpunoi më së shumti veçanërisht pas luftës me aleatët e Lindjes?! Pyetje të tilla për të kaluarën tonë do të shtroheshin deri në ditët e sotshme. S'do mend pyetjet e tilla janë provokative, por duan edhe përgjigje të argumentuara. Sinjalizimet e antifashistëve properëndimorë dhe të nacionalistëve të ndryshëm për rrezikun nga sllavo-komunizmi, që drejtpërdrejt apo tërthorazi u mishërua edhe në platformat dhe programet e tyre, në histori u vërtetuan, mirëpo askush nuk do të marrë me mend se si do të zgjidhej çështja kombëtare shqiptare sikur të fitonin forcat e koalicionit hitlerian, aq më parë kur dihet se koalicioni hitlerian, sikurse koalicioni antihitlerian, për qëllimet e veta propagandistike, deri diku u angazhuan për opsione të ndryshme të zgjidhjes së çështjes kombëtare. Mirëpo, interesat e ndryshme të ndërlidhura ndërkombëtare pas Luftës së Dytë

Botërore përfundimisht përkrahën apo hodhën poshtë edhe këtë çështje jetike, të drejtë, natyrale e të patjetërsueshme të kolektiviteteve dhe të popujve, disa prej të cilave madje në luftë kundër koalicionit antihitlerian sakrifikuan shumë si në njerëz, ashtu edhe në të mira materiale. Ndër të parët, siç dihet, janë shqiptarët. Shkurt, mund të thuhet se masë e vlerësimit për të kaluarën nuk mund të jetë humbja apo fitorja e betejës apo luftës. Gjithsesi autorë të ndryshëm preferojnë të shkruajnë historinë e fitimtarëve, por jo objektive, shkencore dhe afatgjate.

Historiografia e mirëfilltë, objektive dhe shkencore është vetëm ajo që mbështetet në fakte e argumente, të shqyrtuara në rrethana të kohës e me distancë të duhur kohore dhe e trajtuar shumanshëm, pa njëanshmëri e skajshmëri, pa paragjykime, të çfarëdo llojin qofshin. Në këtë mënyrë do të duhej të studiohej e të trajtohej edhe e kaluara e shqiptarëve gjatë Luftës së Dytë Botërore, por edhe e kaluara e largët e tyre. Vetëm pas hulumtimeve të themelta shkencore do të mund të vlerësohej veprimtaria e disa personaliteteve, ngjarjeve dhe zhvillimi e kahet e rrjedhat e historisë së shqiptarëve gjatë kësaj lufte të madhe. Vetëm pas hulumtimeve të tilla do të mund të bëheshin konstatime relative, ngase për shkencat shoqërore e madje edhe për ato të natyrës dhe të teknikës nuk ka asgjë absolute, se gabimi kryesor i Ballit Kombëtar, Regjencës, Lidhjes së Dytë të Prizrenit dhe organizatave apo partive të tjera të lidhura drejtpërdrejt e tërthorazi me koalicionin hitlerian nuk qëndron në zgjidhjen e rrugëve të tjera për çështje kombëtare, në karakterin e tyre reaksionar, apo të ruajtjes dhe të ripërtëritjes së sistemeve të vjetra shoqërore e shtetërore, apo përkrahjes së këtij apo atij optionsi, por në përkrahjen (nëse kjo dokumentohet shkencërisht) e luftës së padrejtë dhe pushtuese të koalicionit hitlerian. Mirëpo, edhe një vlerësim i tillë duhet bërë me fakte dhe argumente e pa interesa të ditës. Edhe më me kujdes duhet studiuar, shqyrtuar e trajtuar e kaluara organizatave dhe e partive të pavarura nacionaliste, që

gjatë kësaj kohe nuk anuan haptazi, por që patën veprimtari të ndjeshme.

E kaluara dhe historia nuk është prerë vetëm bardh e zi, kurse personalitetet e saj nuk mund të jenë vetëm patriotë dhe tradhtarë. Si në të kaluarën, ashtu edhe në të tashmen, ka pasur dhe ka të tradhtuar, të mashtruar, të painformuar, të pa orientuar, politikanë të lindur e të mësuar, të atillë që nuk merreshin apo nuk merren me politikë, por u interesoi apo u intereson ajo. Fundi i fundit e kaluara e njerëzimit përjetoj edhe revolucione e kundërrevolucione, edhe progrese e regrese, por edhe evolucione dhe evolucione të moderuara, mirëpo asnjëra nga këto kategori shoqërore dhe filozofike nuk ishin të përbotshme dhe nuk do të thotë fare se të tilla do të mbeten. Shqyrtimet dhe studimet e organizuara këtë e kanë vërtetuar disa herë në të kaluarën dhe në ditët e sotshme. Këtë e kanë vërtetuar edhe studimet dhe hulumtimet e tjera në botë dhe Evropë. Nuk ka arsye që kështu të mos veprojnë edhe shkencëtarët dhe historianët shqiptarë.

Literatura

- Ballvora, Shyqri - Zhvillimet politike në periudhën e LANÇ-it – Vështrim historik (7 prill 1939 – 29 nëntor 1944), Dituria, Tiranë, 2004.
- Bernd J. Fischer, Shqipëria gjatë luftës 1939 - 1945, Çabej MÇM, Tiranë, 2000 .
- Butka Uran, Masakra e Tivarit dhe përgjegjësia e shtetit shqiptar, Tiranë, 2011.
- Elsie, Robert - Fjalor Historik i Kosovës, Scander Book, Tiranë 2011.
- Enciklopedijski leksikon, Istorija, Beograd, 1970.
- Frashëri, Kristo - Historiografia shqiptare në tranzicion, Meshari, Prishtinë, 2006.
- Hadri, Ali - Lëvizja Nacionalçlirimtare në Kosovë,

Rilindja, Prishtinë 1971.

- Hajdini, Xani Azem - Shaban Palluzha / Lëvizja për çlirim dhe Bashkim Kombëtar, 1941 – 1945, 1 - 3, Prishtinë, 2002/2003.
- Historia e Popullit Shqiptar, vëll. I, II, Universiteti Shtetëror i Tiranës (Instituti i Historisë dhe Gjuhësisë), Tiranë, 1965, 1967.
- Historia e popullit shqiptar, vëll.III, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë, Shtëpia Botuese "Toena", 2007.
- Hoti, Izber - Në udhëkryqet e historisë dhe të historiografisë shqiptare, Instituti i Historisë, Prishtinë 2004.
- Hoti, Izber - Orientime dhe qëndrime të shqiptarëve në Kosovë Faik Konica, 2010.
- Jakomoni, Françesko - Politika e Italisë në Shqipëri, Tiranë, 2005.
- Shatri, Muhamet - Kosova në Luftën e Dytë Botërore, Toena, Tiranë 1997.